

DREPTUL

LEGISLAȚIUNE — DOCTRINA — JURISPRUDENȚA — ECONOMIA POLITICĂ

APARE ODATĂ PE SĂPTĂMÂNĂ

Director : C. G. DISSESCU

Prim-Redactor : SILIU RĂDULESCU

Consilier la Curtea de apel din București

COSTUL ABONAMENTULUI
A SE VEDEA PE COPERTĂ

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
3, STRADELA SF. SPIRIDON, S

B. P. RADULESCU
REDACTOR-ADMINISTRATOR

Câteva considerațiuni despre Structura juridică a capitalismului modern

(Conferință ținută la Institutul Social Român)

Prima problemă pe care mi-am pus-o, atunci când subiectul acestei conferințe «Despre structura juridică a capitalismului modern», mi s'a cerut, a fost de a desluși cât mai aproape până la ce punct această formulă este exactă și în ce sens este exactă. Există cu alte cuvinte un capitalism care să aibă în mod firesc o structură juridică proprie? Există oare în capitalismul nostru contemporan — pentru că s'ar putea pretinde că au existat și altă dată forme de capitalism, de pildă în anumite epoci din evul mediu precum și în unele momente din antichitate — există în capitalismul de astăzi o structură juridică proprie a lui, care să derive în mod imediat și necesar, din felul său de a fi, așa în cât să nu poată fi alta?

Iată, în fond, întrebarea de căpetenie de care atârnă toată dezvoltarea conferinței de astăzi, căci a intra în detalii mai mărunte asupra subiectului dat ar presupune nu o conferință, ci o serie întreagă de cursuri atât de vastă e problema care mi-a fost pusă.

Ca să vedem dacă există și în ce sens există o structură juridică a capitalismului modern, se ne fie îngăduit — căci așa e logic — să ne întrebăm totodată ce este capitalismul, să ne lămurim asupra înțelesului precis al acestei noțiuni care se întrebuințează zilnic, dar cu privire la care simțim cu toții că există o oarecare nedumerire și mult vag.

Se pretinde de foarte mulți că fenomenul capitalismului ar fi fost descoperit de Karl Marx. Poate că descoperirea e mai veche, dar în tot cazul noi să o luăm dela Karl Marx.

Ce a descoperit părintele așa zisului socialism științific?

Karl Marx, în lucrările sale, se înfățișează cu două note caracteristice. De o parte se vedește în ele o tendință polemică din care se desprinde ura pentru ceea ce numește el „clasa capitalistă“, clasa stăpânitoare. Această latură pur politică, rezultat al unui imbold sentimental, nu poate fi con-

siderată ca științifică; știința de astăzi caută să în-lătore din metodele sale asemenea tendințe, spre a lucra numai cu ceea ce aparține strict unei metode de observare minuțioasă, atentă și cât mai obiectivă. De altă parte și aci am putea vorbi de un aspect științific al ipotezelor pe care le-a emis Marx, inspirându-se de sigur din marele cugetător german Hegel, a ajuns la o concepțiune evolutivă după care capitalul trebuie să se concentreze tot mai mult în mâini tot mai puține, în conflict cu clasa lucrătorilor care se înmulțesc tot mai mult, ajungând într'o mizerie tot mai mare. Din acest dezechilibru necesar pe care evoluțiunea îl aduce, se naște revoluțiunea pe care socialiștii o așteaptă și care va schimba fața lucrurilor înlocuind regimul capitalist cu un nou regim, regimul socialist de mâine.

Nenorocirea este că în această enunțare, care este banală, căci o cunoaște ori cine s'a ocupat cât de puțin de doctrina socialistă, Marx n'a făcut o dezvoltare științifică în stare de a se menține, Nici o descriere, necum o analiză despre fenomenul capitalismului, făcută în mod sistematic, nu găsim la el. Știința de mai târziu însă, și în special știința socială din anii din urmă în Germania, a prins ideea și a căutat să o precizeze. După mărturiile unora dintre reprezentanții cei mai de seamă ai acestei științe, putem avea totuși impresia, cu toate eforturile meritorii cari s'au făcut, că ideea de capitalism n'a fost până acum limpezită în mod definitiv printr'un studiu amănunțit care încă se așteaptă.

Ca să pot lua un punct de sprijin, dați-mi voie să mă refer la concepțiunea unuia dintre cei mai reprezentativi gânditori asupra acestei chestiuni, și anume Werner Sombart. Pe lângă lucrările sale clasice, cunoscute de Dv toți desigur, notez două din lucrările din timpul din urmă în chestiunea aceasta a capitalismului și anume: cartea „Die Ordnung des Wirtschaftsleben“ din 1925 și o lucrare mai mare „Grundriss der Sozialökonomik IV. Abt. 1. Teil, anume în subdiviziunea „Spezifische Elemente der modernen Kapitalistischen Wirtschaft“ apărută tot în 1925 (Tübingen).

Înainte de a trece însă la descrierea fenomenului capitalismului așa cum o face Sombart, trebuie să amintim că în economia actuală a societății noastre constatăm oarecare fenomene caracteristice cari poate nu s'au găsit în felul lor de azi în alte societăți. Fac aluzie la mașinismul, rezultat al științelor exacte, mașinism care a adus progresele pe care le cunoaștem, cu tot avântul extraordinar al producțiunii tehnice cum n'a existat în alte vremuri. Fac aluziune de asemenea și la extraordinara mobilizare și totdeauna concentrare a capitalului la care asistăm în ziua de astăzi cu toate mijloacele sale specifice, cum sunt operațiunile prin bancnote, hârtii de credit, valori, efecte de bursă, și în genere toate operațiunile mari bancare cari au mobilizat, împrăștiat și uneori concentrat capitalul într'un fel cum nu se cunoaștea altădată.

Mă refer în fine la acel fenomen caracteristic existenței proletariatului și al cenflictelor, cari au apărut sub o formă mai violentă în veacul din urmă, între muncitori și capitaliști, având la mijloc pe întreprinzători, este vorba de toată problema socială, cu aspectul său particular, așa cum s'a arătat în secolul al 18-a și așa cum se arată azi.

Ei bine, care este spiritul general care caracterizează aceste fapte? Prin ce le deosebim în mod științific și în ce înțeles au constituit ele capitalismul? Cum se ajunge a se defini în felul acesta fenomenul capitalismului? Iată în fond întrebarea pe care și-o pune, în lucrarea despre care am amintit, Werner Sombart?

Înainte de toate cine observă mai de aproape astăzi organizarea economică-socială, care obișnuit se numește capitalistă, vede că se întemeiază înainte de toate pe ideea unei economii private. Aceasta este garantată de un organism superior, *Statul*, care se mărginește însă la o activitate mai mult negativă, de pură protecțiune, oricum s'ar desfășura, a economiei private.

Prin opozițiune cu o asemenea economie, am putea să concepem și existența altuifel de economie, cum este aceea în care statul exercită un foarte sever control asupra activității private, și spre care tinde concepția etatistă, așa de mult accentuată în timpul din urmă. Așa ar fi și în concepțiunea socialistă controlul statului asupra economiilor private. Un exemplu am avea și în modul cum s'a încercat în Republicile Sovietice organizarea economică. Așa a fost deasemenea, deși în alt sens, în evul mediu controlul pe care corporațiunile private îl exercitau asupra fiecăruia în parte. În istorie găsim o sumă de exemple, și putem concepe teoretic orcate vrem în această privință.

Economia privată se caracterizează prin aceea că lasă omului particular inițiativa activității sale. Ea nu este impusă de sus, de organele de stat. Ii lasă în acelaș timp și riscul corespondent. Inițiativa e luată de fiecare individ prin imboldul unui interes.

Care este acest interes? În organizațiunea capitalistă și în deosebi în cea modernă — fiecare economie privată *nu-și ajunge sie însăși*. Dvoastră știți spre pildă că în economia patriarhală, fiecare familie își produce totul de care are nevoie. În organizațiunea capitalistă nu este așa: fiecare din economiile private are nevoie de cealalte economii private și se caută între ele. O pânză de interese le leagă astfel într'o continuă activitate laolaltă. Interesul este tocmai izvorât din faptul că fiecare nu-și ajunge pentru sine însuși, nu este, cum zic Germanii „selbst genugsam“.

De aci un schimb care se petrece între diferitele economii private, de aci producerea unei diferențieri care pe cât activitatea se desfășură mai larg, pe atât e mai accentuată, între diferitele elemente cari constituesc la o laltă mai multe economii private, fiecare prinzând o nuanță proprie, o specializare. De aci de asemenea o *solidaritate* între diferitele economii private, în sensul că una atârnă de cealaltă și poate că întreaga mișcare solidaristă contimporană se explică prin ea.

Nevoile acestea se satisfac prin activitatea pe care fiecare o desfășură pe o piață, piață care—și cunoașteți înțelesul abstract al acestui termen—din cauza lipsei de intervențiune din partea statului, este *liberă*. Nu există nici o constrângere în *contractele* cari se nasc astfel între diferitele părți reprezentând fiecare diferite economii private.

Din cauza chiar a acestei libertăți cei dotați de la natură, sau cei dotați de societate cu situațiuni sau capitaluri mai mari, obținute în orcefel, sunt într'o superioritate vădită față de ceilalți. Este prin urmare libertate, dar pentru cei slabi poate fi de multe ori—după cum s'a spus la noi despre țărani când au fost desrobiți—libertatea de a muri de foame. Este o *libertate negativă*, în sensul că fiecare e lăsat la propriile sale forțe să-și desfășure activitatea cum poate, cum crede de cuviință.

Dar, domnilor, dacă acest fapt stă la baza fenomenului capitalist, atunci nimic din ceiace se petrece înăuntrul sufletului fiecărui din ceilalți indivizi, din adâncurile morale, din idealurile pe care fiecare ca atare le urmărește, nu mai interesează. Astfel ajungem la acea coloratură, care se atribue de obicei regimului capitalist și care este foarte puțin simpatică, când se spune că: în regimul capitalist nu există nici un fel de milă dela om la om: oamenii sunt considerați ca simple *abstracțiuni*, ca *unități matematice*, care intră în contact unele cu altele, dar în relațiunile dintre ei *nici un element mai înalt moral* nu ar intra în considerațiune.

O sciziune din acest punct de vedere se stabilește între drept și morală, ca și cum aceste două discipline ar fi cu desăvârșire distincte unele de altele, iar omul în loc să fie considerat ca o ființă vie, care are aspirațiunile lui, care are drept la simpatia concetățenilor săi, este pur și simplu o *abstracțiune mecanică*. El se *despersonalizează*, toată

activitatea sa se *obiectivează*, totul devine *mecanic* și se reduce la tendința inesistibilă și unică de a *extinde întreprinderea* respectivă.

Se va observa că nu poate fi vorba de câștigul material al *cuiva*, ci de acela care vine numai *întreprinderii însăși*. Nu este vorba de satisfacerea unor nevoi personale ale întreprinzătorului sau ale capitalistului, ci de extinderea activității unei abstracțiuni, abstracțiune vastă și mecanică care în activitatea sa calcă și strivește viețile omenești înaintate în calea sa. Lipsa de scrupule și de orice sentiment a unei asemenea activități, care caută în mod crud, obiectiv și impersonal un *simplicu câștig abstract*, nu ar putea fi văzută într-o lumină simpatică.

Ceiace este însă de reținut și e foarte interesant de constatat, este acest imbold de neînvins al întreprinzătorului de a desvolta cât mai mult întreprinderea cu toate *mijloacele raționale* pe care știința și o pricepere cât mai dezvoltată o pune la dispoziția sa. *Acumularea progresivă de capital* se produce astfel tot mai mult și în orice caz tendința de acumulare, ca mentalitate a întreprinzătorului, caracteristică a fenomenului capitalist, nu se lovește de nici o altă limită străină de sine. Întreprinderea însăși, acest monstru imens care macină viețile și reduce ființele omenești la simple abstracțiuni, devine un absolut de sine stătător, ca un fel de *fel ultim al activității* umane respective.

Domnilor, dacă acesta e capitalismul, atunci constatăm că, prin mijlocirea pieții, individul își valorifică forțele individuale în libertate; nu există deasupra lui—și aceasta trebuie să reținem—*nici o legătură superindividuală*, care să controleze și să desăvârșească sub o formă alta decât aceia economică, activitatea individului.

Idea de libertate stă astfel la baza organizației capitaliste. La centrul acestei idei de libertate stă idea de voință, de voință individuală a fiecăruia dintre noi, pentru că este vorba de o activitate care se desfășură în conflict cu alte activități, și în care o elită, dotată de natură cu inteligență, și de multe ori cu rezerve de capital, strivește în luptă celelalte elemente din societate.

Deci idea de *libertate*, de *voință individuală*, de *contract liber* și nestânjenit ar sta la baza organizației capitaliste. Notați că această organizație nu este organizația liniștii și a odihnei fericite ea este organizația activității, a activității care nu găsește nici o limită în calea sa și se desfășură mereu, tot mai febrilă, mai departe, căutându-se și intenționându-se mereu fără alt fel de cât pe sine însuși.

Prin acesta, prin faptul că este vorba de organizarea activității, ne aflăm de altfel și în fața unei *raționalizări* a întregii activități, căci orunde este mișcare, orunde este expresiune materială în afară a personalității noastre, activitatea trebuie să ia fagașul unei raționalizări.

Se recunoaște altfel foarte ușor cât de multe se

folosește de rațiune societatea capitalistă. N'aveți decât să vă gândiți ce mare nevoie are întreprinzătorul să facă un anumit plan, să socotească mijloacele, să facă calcule foarte complicate pentru o întreprindere mare. O producțiune tehnică se obține numai cu ajutorul tuturor instrumentelor științei raționale și a raționamentului în genere.

Și această producțiune este *quantificată*. După cum omul devine o simplă cantitate, uitându-se calitățile lui, și ajunge să fie un simplu *element numeric*, care desfășoară o activitate, tot așa se quantifică și materia, se quantifică și se standardizează mărfurile, cât mai mult și cât mai precis, căci aceasta este condițiunea extinderii întreprinderii. Iar activitatea intră în cadrul unor contracte tip generalizatoare; unele clauze se reproduc sistematic, prețurile devin fixe, etc. *Impersonalizarea* este și astfel nota caracteristică a acestei organizații capitaliste. Sub toate formele personalitatea își pierde toată coloratura ei vie, calitativă, simțită și morală, devenind o simplă abstracțiune rece a rațiunii atot stăpânitoare.

Care este însă organizațiunea juridică ce corespunde acestei descrieri? Formula pe care o dau autorii germani și care este foarte exactă, este „*Grundsätzlich freiheitliche Rechtsordnung*“.

Ideia de libertate, de *libertate individuală*, trebuie să șadă astfel la baza unei asemenea organizații.

Statul nu apare în organizațiunea capitalistă decât numai ca elementul care garantează drepturile individuale, și anume în deosebi libertățile celor destinați a învinge, spre binele nu atât al lor cât al întreprinderilor respective.

Din această idee, ideie esențială, răsare mai întâi ideea libertății de a face legile. Statul cu organizația sa trebuie să se pună în serviciul libertăților active. Democrația apare ca una din formele cari se potrivește cu organizațiunea capitalistă, întrucât în democrație forțele fiecăruia sunt lăsate libere, sunt considerate ca forțe *matematic* egale între ele, printr'o abstracțiune foarte îndrăznească; iar cei mai dotați, cei mai puternici, prin inteligența sau avutul lor, pot, formând o elită, să domine marea masă a mulțimei, să o conducă, să o supună; ei pot astfel creia și face să prospereze întreprinderile, cari constituie în fapt țelul fatal al activității generale.

Aceasta, în ceiace privește dreptul public.

N'am nevoie nici timp să intru în detalii în ceiace privește dreptul privat. Ceiace trebuie să se dea întreprinzătorului, într'o societate organizată după tipul capitalist, este libertatea câștigului. Dacă activitatea întreprinzătorului este stânjenită, întreg sistemul are distrusă constituțiunea sa. Capitalistul prin urmare cere libertatea deplină a câștigului.

De aci rezultă tendința spre libertatea cât mai desăvârșită a voinței, libertatea în genere a contractelor, pentru că întreprinzătorul prin inițiativă să poată să-și caute și să-și procure orunde toate mijloacele de producțiune, și să facă de asemenea contractele de care întreprinderea are nevoie, și cu lucrătorii aflați sub stăpânirea sa, în realitate, deși

în drept sunt așezați pe un picior de egalitate cu el.

Pe de altă parte, libertatea și siguranța și inviolabilitatea proprietății așa cum se stăpânește este de asemenea o condițiune a acestui regim capitalist. Proprietarul, odată ce a dobândit un bun, trebuie să fie liber, să uzeze nestânjenit de dânsul cum vrea, și să dispună de el cum înțelege. Trebuie să fie liber să-l instrăineze orcum, să-l plaseze în ipotecă, gaj, să facă împrumuturi asupra lui, cum înțelege de cuviință, sau să-l lase moștenire.

Așa fiind, inițiativa individuală poate să se desfășure fără nici un fel de înlănțuire de nicăieri. *Stabilitatea* în raporturile juridice este deci una din principalele condițiuni. Drepturile câștigate, situațiunile de fapt rămân definitiv consacrate și țin chiar a lua coloratura abstractă a unor drepturi absolute. Aceasta în scopul de a face cu puțință acumularea capitalului și înflorirea întreprinderii.

Pe de altă parte, diferitele mijloace juridice care azi înlesnesc mobilizarea capitalurilor (efecte, trate, burse, bănci etc. etc.) ajută de asemenea la libertatea voințelor deschizându-le noi mijloace de acțiune. Voința individuală în felul acesta este așezată în centru de perspectivă al întregului regim juridic astfel construit. E superioară voinței comunității respective. Ea domină prin drepturile pe cari le atribue individului asupra drepturilor pe care comunitatea le ar putea avea. De aceia dreptul politic contemporan, după o lungă evoluțiune a ajuns a se așeza ca pe o temelie nezdruncinată pe concepțiunea constituțională a drepturilor individuale itangibile.

Domnilor, nu în toate organizațiunile sociale a fost așa. Dv. știți că în însuși în organizațiunea romană, drepturile individuale nu existau sub forma de astăzi. În organizațiunea feudală a corporațiunilor, de asemenea nu se putea vorbi despre drepturile individuale despre cari se vorbește astăzi. De asemenea în viitoarea organizațiune socialistă, biurocratică, cum se aplică astăzi în Rusia, sau cum doresc socialiștii sau sindicaliștii de aiurea să o realizeze în celalte state sub o formă sau alta, nu pot fi drepturi individuale ca cele cari sunt caracteristica organizațiunii de astăzi.

Dar domnilor, dacă e vorba de drepturi individuale — și aceasta este foarte interesant de reținut — dacă este vorba de această raționalizare a indivizilor, transformați în simple abstracțiuni în regimul democratic, în dreptul nostru public, în regimul libertății contractelor care domină dreptul nostru privat, atunci ne aflăm tocmai în regimul pe care l'a preconizat, așa cum l'a înțeles pe vremea aceia, Revoluția franceză cu raționalismul său individualist. Concepțiunea Revoluțiunii franceze, pare a fi așa dar sistemul juridic care corespunde mai de aproape necesităților regimului capitalist. Individualismul revoluțiunii franceze este un sistem uridic destul de cunoscut; el nu are de altfel în partea lui esențială ceva nou, întrucât își are is-

vorul în dreptul roman privat, în dreptul public englez și mai presus de toate în raționalismul filozofic al vremii. E interesant de relevat că aproape întreg dreptul continental european este întemeiat pe aceiași bază, chiar și acel german, tocmai prin influența nu numai a ideilor revoluțiunii franceze, dar și a tendințelor arătate, profunde și mult mai depărtate.

Domnilor, în acest sistem, care corespunde așa dar fenomenului capitalist, ca un fel de consecvență necesară a lui, ne aflăm într'o concepțiune în care dreptul privat stă în centrul de perspectivă al întregii organizațiuni. Este un sistem de organizare a dreptului în care, — în conformitate cu deosebirea pe care astăzi juriștii încearcă să o facă, fără însă a putea ajunge la o prea mafe preciziune, între dreptul public și dreptul privat, — dreptul privat este acela asupra căruia cade accentul. Intreaga organizațiune a statului este făcută ca să dea înțietate dreptului privat arătând libera expresiune a voințelor individuale.

În alte organizațiuni, cum ar fi spre pildă în organizațiunea juridică socialistă sau comunistă, ne-am putea afla într'o ipoteză în care centrul de gravitate ar cădea asupra dreptului public; întreaga organizațiune socialistă și comunistă tinde să subordoneze dreptul privat dreptului public, în așa fel încât statul, comunitatea, să aibe stăpânirea asupra întregii dezvoltări a activității individuale.

În realitate, întregă concepțiunea juridică a capitalismului nu este decât concepțiunea revoluțiunii franceze și din punctul de vedere pe care l'am atins, acel al raționalizării individului. Individul nu este considerat ca o forță internă vie și de sine stătătoare, care își urmărește țelurile și destinele sale proprii, ci este privit numai prin manifestările sale externe, materiale, devenind astfel o simplă abstracțiune, care intră în contact cu alte abstracțiuni. Din acest punct de vedere, concepțiunea de drept este o concepțiune pur negativă, pentrucă este o concepțiune de simplă protecțiune; activitatea oamenilor e lăsată să se deslănțue cum crede de cuviință, fără nici un ajutor, dar și fără nici o stânjenire din partea auterității superioare. Este o concepțiune în care în realitate, o *sciziune profundă se stabilește între drept și morală*, și care face posibilă stabilirea unei *oligarchii*, unei *elite*, fie intelectuale, fie de avuție, care să domine asupra restului populațiunii.

Aceasta ar apărea, socotesc, la prima vedere concepțiunea juridică care s'ar putea pretinde că naște în mod potrivit din concepțiunea însăși a ideii de capitalism.

Dar, așa să fie? O anume concepțiune juridică naște oare în mod logic și necesar din ideia de capitalism?

Dacă capitalismul există, cum l'am descris, în societatea modernă, noi constatăm că el a luat un cadru juridic pe care l'a găsit gata și așa cum l'a găsit: este cadrul dat de revoluțiunea franceză, așa

cum evenimentele istorice și evoluțiunea gândirii l'au plămădit. Capitalismul modern este un produs care s'a manifestat după revoluțiunea franceză, deși începuturile sale se pun mult mai departe. Dar el n'a făcut decât să ia cadrul juridic al societății, în care s'a manifestat, și să și-l atribue sieși.

Dacă aceasta este adevărat, atunci ar fi poate tot așa adevărată și idea că nu putem găsi o concepțiune juridică care să derive în mod necesar din organizațiunea capitalistă.

O a doua observațiune vine și întărește această impresiune inițială: capitalismul nu s'a constituit numai pe continent, ci s'a constituit — știți foarte bine cu câtă putere — în țările anglo-saxone, în Anglia și în America. Or, în aceste țări anglo-saxone avem un alt sistem juridic decât acel al revoluțiunii franceze, este un sistem juridic care nu este întemeiat atât pe idea raționalizării noțiunilor de drept, cum este acel de pe continent plămădit sub influența dreptului roman; acolo egalitatea abstractă nu există sub aceiași formă ca la noi între indivizi, iar idea de libertate calitativă domină mai mult decât idea de egalitate cantitativă, este un aspect cu totul special, în care toate tradițiile, tot trecutul, toate avânturile interne sufletești intră ca componente.

Organizațiunea locală, spre pildă — ca să nu dau decât un singur exemplu — a Angliei administrative, atât de tradiționalistă și păstrătoare a tuturor formelor variate individuale pe care trecutul multi-secular le-a creat, o dovedește cu prisosință, ca și întreaga organizațiune constituțională și juridică în genere engleză.

Pe de altă parte nu se poate spune că consacrară drepturilor individuale este fundamentul întreg dreptului public german, atât de preocupat nu numai de existența juridică a grupurilor, dar încă mai mult de atot puternicia statului.

Iată dar, că ceiace părea la prima vedere ca o consecință necesară a ideii de capitalism, nu mai este una. Concepțiunea revoluțiunii franceze, așa cum am descris-o, nu este o derivare necesară a capitalismului, pentru că îl găsim în alte țări cari nu au această concepțiune, așa cum au înțeles-o oamenii revoluțiunii franceze, și unde totuș capitalismul s'a realizat, după cum știți, într'o formă foarte intensă. Este așadar foarte probabil că nu există o formă specifică juridică a capitalismului.

Aceasta este cu atât mai adevărat cu cât capitalismul a mai existat sub anume forme și în alte momente istorice de cât azi, când organizarea juridică era alta. Am spus că au fost timpuri în evul mediu când a putut exista o eflorescență capitalistă într'o organizațiune juridică cu totul alta de cât cea de azi. Au fost momente deasemenea în anticitate când iarăși s'a putut recunoaște forme de capitalism — și s'a făcut această observațiune în ceiace privește Grecii și chiar în ceiace privește pe Fenicienii, — dar organizațiunea juridică nu semăna cu cea contemporană. Nici organizațiunea

juridică anglo-saxonă, nisi cea continentală de astăzi, franceză sau germană, nu este aceea care se impune în mod principial organizării capitaliste.

Am putea de altfel concepe un sistem juridic de protecțiune specială din partea statului destinat a da un inbold cât mai puternic desvoltării întreprinderilor capitaliste. Un asemenea sistem de drept public s'a aplicat parțial la noi prin noile legiuri economice. El isvorăște din ideia de solidaritate și poate lua un caracter democratic. Dar nu se potrivește cu tipul descris mai sus al sistemului juridic capitalist. De fapt azi întreg dreptul public se depărtează de altfel de concepțiunea Revoluției Franceze, întru cât reprezenta o construcție raționalistă care nu ținea îndeajuns seamă de realitățile vie.

Dar, dacă este așa, atunci să punem o întrebare: nu cumva modul cum a fost pusă problema atunci când s'a vorbit de o caracterizare a epocii contemporane numai prin idea de capitalism, trebuie pus la punct? Oare putem vorbi de capitalism în sensul pe care vi l'am expus adineauri?

Mai întâi de toate, caracteristicile pe cari le-am dat capitalismului: inițiativă, libertate, impersonalitate, mentalitatea aceea de progres mecanic, obiectiv, conflictele între ceiace socialiștii numesc clase, toate acestea se regăsesc mai mult sau mai puțin în orice moment într'o societate înaintată și activă. O societate care desfășură activitate trebuie să și-o bazeze pe inițiativa indivizilor, pe care trebuie să o pună într'un anume cadru de libertate.

Iar pe de altă parte, ca în orice activitate care reușește, trebuie să se ajungă la o impersonalitate a muncii, la o mentalitate de progres obiectiv. Oare ar face omul, nu numai într'o interpretare economică, dar în orice directive nu e bine făcut de cât atunci când el uită de sine, de interesele personale, când are vocațiunea activității sale, când se cufundă sufletește în însăși viața operei sale, spre a o desăvârși cât mai mult. Acel care confundă astfel ființa sa cu creațiunea activității sale, are totdeauna tendința de a da o cât mai mare estindere operei sale, de a o face să cuprindă în mod cât mai larg tot ce ea poate cuprinde, spre a-i insufla o viață proprie cât mai largă și mai intensă. Aceasta este o lege generală, este însăși condițiunea psihologică a reușitei oricărei activități. Când cineva desfășură o activitate din inbold de interese proprii, e sigur că acea activitate nu va fi din acelea cari vor reuși să dea roade frumoase, adevăratele roade sunt date de activitatea oamenilor cari știu să se devoteze în mod absolut operilor ce întreprind.

Dar, omul se devotează unei singure idei? A vorbi de un capitalism, care este coloratura exclusivă a societății noastre contemporane, cred că este o greșală, pentru că omul nu este o ființă care să poată să se consacre numai unei idei economice și îndeosebi ideii capitaliste. Omul nu este o ființă care să fie dus de o idee fixă. În fondul sufletului

omenesc este o țasătură complexă de tendințe și aspirațiuni, din cari aş îndrăsni să spun, foarte multe, cele mai multe, sunt aspirațiuni ideale, spre anume forme morale de viață pe care de cele mai multe ori nici nu le percepem în mod clar în conștiința noastră, cunoscând mult mai de aproape, cum e natural, aspirațiunile imediate care tind la satisfacerea nevoilor materiale.

Fapt este însă că sufletul nostru este ceva foarte complex și a vorbi numai de o tendință capitalistă în sufletul societății contimporane este a o caracteriza în mod unilateral, făcând abstracțiune de toate celelalte tendințe ale sufletului omenesc și deci ale sufletului societății contimporane. Această abstracțiune, d-lor, este, dacă vrei, în tradiția raționalismului din sec. 18. Asemenea abstracțiuni s'au făcut multe, «Homo economicus» care stă la baza întregii economii politice clasice, este o simplă abstracțiune pe care economia politică din zilele noastre a arătat-o ca atare. «Homo politicus» din timpul Revoluției franceze, așa cum l'am descris, este deasemenea o simplă abstracțiune, ca o unitate de sine stătătoare, matematică, care intră în contact în mod liber cu alte unități. «Homo naturalis» a preocupat de asemenea atât de mult, după cum știți, pe atunci spiritele, dând naștere mării școli a dreptului natural.

Și era firesc pe vremea aceea să se gândească așa pentru că raționalismul vremii ducea la o asemenea concepție. Astăzi însă noi tindem să vedem sufletul omenesc în toată realitatea lui plină și adâncă, în toate tendințele care îi constituiesc însuși fundamentul activității.

Astăzi omul, în complexul lui, mai întâi de toate nu mai este un individ separat. Am învățat de la sociologia modernă că omul, în cea mai mare parte a ființei sale, este un punct de interferență a unor cercuri sociale nenumărat de multe. Omul, ca individ, ca suflet individual, se arată dimpotrivă ca o simplă abstracțiune. Realitatea este complexul extraordinar de mare al tendințelor sociale și deci a celei mai mari părți a tendințelor ideale și morale ale sufletului omenesc.

De aceea sistemul capitalist contimporan a și făcut posibilă o dezvoltare culturală și artistică deosebită. El nu a prins în totul pe de altă parte coloratura internațională care i se atribue ci a luat în foarte multe privințe caracterul național. Economii deosebitelor state mari stau față în față și concilierea între tendințele fiecăreia este așa de grea în cât s'a susținut tocmai că conflictul ireconciliabil dintre ele este pricina războaelor și este substratul politicii internaționale în genere.

Dacă așa stau lucrurile, domnilor, înțelegem de ce individul, care era pus în centrul perspectivei organizațiunii juridice de revoluțiunea franceză printr'o abstracțiune care azi apare naivă, a cedat pasul tot mai mult cu cât lucrurile au fost analizate mai de aproape și cu cât realitățile se împăcau mai mult din activitate practică grupurilor sociale

din cari făcea parte. Și întreaga evoluțiune a dreptului, dela abstracțiunea pe care au enunțat-o câți-va din autorii revoluțiunii franceze până astăzi, a consistat tocmai în aceea că s'a așezat grupul, cu toate elementele pline de înțeles, pe care acest cuvânt le reprezintă, la locul care i se cuvine. De aceea astăzi nu se mai poate vorbi în drept de individualismul revoluțiunii franceze. De aceea, întregul sistem juridic european a suferit evoluțiunea pe care a suferit-o. Sociologia a pus la punct și a influențat în mod profund întreaga doctrină juridică a revoluțiunii franceze, care era o concepțiune de pură abstracțiune și nu de realitate. Realitatea deci, îndată ce a venit în contact cu această concepțiune a disolvat-o, i-a pus în lumină dureroasă defectele și până la sfârșit a pus-o la punct.

Dreptul își pierde astfel caracterul său negativ, relevat la începutul acestei dezvoltări; el nu mai este numai păzitorul formelor abstracte în care se poate desvolta activitatea individuală, indiferent dacă ea strivește uneori însăși viața normală a indivizilor. Dreptul își ia tot mai mult sarcina pozitivă și pune pe individ în condițiunile cele mai prielnice și echitabile pentru dezvoltarea personalității sale morale.

Regiul juridic capitalist, astfel după cum a fost descris, rămâne așa dar pur și simplu o abstracțiune, recunoscându-se multiplicitatea, bogăția laturilor activității sufletului omenesc în genere și în special a celui contimporan.

Afară de această observațiune însă mai este una pe care o enunț numai, dar care mi se pare decisivă. A caracteriza societatea contimporană prin capitalismul său, este a pune ca adevărat materialismul istoric, adică idea după care toată desfășurarea istorică, cel puțin în liniile ei generale, depinde de desfășurarea economică. Dar, sunt convins, adânc convins, că asemenea concepțiune nu trebuie să fie luată drept adevăr. Sufletul omenesc cu toate aspirațiunile sale profunde, adică cu toate aspirațiunile sale morale este mult mai puternic decât materia pe care o învinge.

Apoi, domnilor, de ce să nu relevăm cu sinceritate colaratura pejorativă cu care se vorbește despre capitalism, despre acel monstru,—chiar când nu se spune cuvântul, acesta e înțelesul care în mersul său strivește sub călcăele sale toate sensibilitățile umane.

Domnilor, acesta să fie caracteristica societății moderne, în care atâtea desfășurări înalte morale au avut loc? Am impresia că nu s'a făcut, Domnilor, și critica capitalismului dela noi în acelaș fel. Dar la noi, nenorocirea este tocmai că nu avem un capitalism. Și capitalul este unul din elementele indispensabile,—nu zic singurul—dar unul din cele cu care o națiune se manifestă, își afirmă viața, se luptă, și mai ales se impune în societatea națunilor contimporane. Noi, din nefericire, n'avem capital. Nici nu putem să ne dăm

ușor seama cât de săraci suntem! Suntem o populație de oameni foarte săraci într'o țară foarte bogată. Fenomenul se explică istoricește prin tot trecutul nostru, care este unul din cele mai grele din Europa. Năzuințele noastre însă trebuie să meargă spre crearea acestei arme extraordinar de puternice, care se numește capital, în lupta internațională. Intreaga clasă cultă dela noi a înțeles-o, pentrucă se poate spune că aproape întreaga noastră politică înțeleaptă, dela fundarea contemporantă a statului nostru, în această direcțiune a mers. Atât reformele electorale, cât și reformele agrare, care au culminat prin ultimile reforme pe care le cunoașteți, au căutat să creeze oameni care să poată să creeze capital, să fie de sine stătători, să poată să se îmbogățească pe ei și să îmbogățească și țara prin inițiativa și activitatea lor. Toată naționalizarea care s'a făcut a forțelor naturale tinde spre acelaș scop: spre punerea în valoare a bogățiilor ascunse a acestei țări pentrucă dintr'o populațiune săracă, cum puține sunt în Europa, să ajungem la o populațiune tot mai bogată, să putem avea arma capitalului în mâna noastră, în lupta foarte grea pe care o ducem, în mijlocul celorlalte națiuni.

Tot asemenea, domnilor, sistemul nostru bancar atât de oropsit, care evident poate avea defectele lui, este un mijloc necesar pentru valorificarea și crearea acestui capital indispensabil nouă în lupta cu toate dificultățile imense, și cu toată concurența extraordinară pe care organismele bine închegate străine, caută să ni-o facă.

În acest înțeles, domnilor, capital trebuie să ne creem; trebuie să ne formăm un capitalism al nostru, dar să fie al nostru, domnilor, căci capitalul este o unealtă și unealta folosește aceluia în mâna cui o pui. Lupta cea mare a fost și este ca să ne creem un capital care nu numai să trăiască în țară noastră, dar să aparție într'adevăr națiunii românești, pentrucă la momentele de nevoie să fie el unealta care să apere existența acestei națiuni, în lupta grea pe care o duce.

Naționalizarea economică, domnilor, în acest înțeles nu este ceva de repudiat. A nu încuraja un asemenea naționalism, ar fi o greșeală față de datoria grijilor pe care trebuie să le avem. Aceasta cu atât mai mult cu cât acest naționalism, acest capitalism național, sau naționalism economic, cum voiți să-l numiți, cată să ia la noi și pe cât posibil o formă democratică, în sensul că acest capital să nu se concentreze numai în mâinele câtorva, ci să se refrângă ca o ploaie binefăcătoare asupra întregii populațiuni.

Intreaga legislațiune de organizare economică și de punerea în valoare a bogățiilor noastre naturale pe care trebuie să o facem și pe care am încercat să o facem în această privință în timpul din urmă, tinde spre acest scop, crearea mijloacelor industriale și bancare precum și în genere

organizarea unei naționalizări cât mai largi economice care servește aceeaș scop, dar o asemenea legislațiune se depărtează în mod necesar de cadrele simpliste ale revoluției franceze.

Domnilor în realitate în ziua de astăzi coloratura economică și socială a societății contemporane are anume nuanțe caracteristice. Constatăm astfel un apel constant la știință, care a dat o tehnică atât de splendidă; constatăm, într'un grad neatins altă dată, lărgirea și perfecționarea mijloacelor de comunicațiune, a mijloacelor de producțiune. Constatăm și o anume organizare legislativă corolar al contrastului mai intens dintre oameni, al dezvoltării mijloacelor de comunicație și în genere de activitate al acelei mobilizări a capitalului, fenomen caracteristic al timpurilor noastre.

Această mobilizare a activității și a bunurilor a adus o extindere a laturei comerciale a vieții juridice. În afară de faptul că dreptul comercial și activitatea comercială au luat o extindere cu totul neobișnuită în alte vremuri, dar însăși viața juridică în genere a luat o coloratură comercială, însuși dreptul civil în lineamentele sale rigide suferă o profundă influență a dreptului comercial, O facilitate de circulație cât mai mare s'a stabilit între oameni, o facilitate de contractare și de contact între ineivizi, care caracterizează tocmai aspectul comercial al dreptului. Creditul, care înainte nu se putea găsi decât la rude, la vecini, ajunge să se poată găsi astăzi peste mări și țări, la oameni pe care debitorul nici nu-i cunoaște, prin mijlocirea tuturor instituțiilor juridice cari s'au pus între creditori și debitori, prin mijlocirea băncilor și unor instrumente juridice de credit cum sunt efectele de tot soiul.

Pe de altă parte, credite cu termen lung, pentru debitori, cu termen care poate fi foarte scurt pentru debitori, se pot astfel stabili, rolul bancnotelor al tuturor instituțiilor de credit, al tuturor mijloacelor tehnice prin care se înlocuește moneda, al acțiunilor, obligațiunilor, scrisurilor funciare, al operațiunilor de depozit, al scrisorilor comerciale, rolul acesta este astăzi mult mai mare decât a putut fi în alte epoce. Și chiar societatea comercială a luat o extindere pe care nu o cunoșteau alte vremuri.

Însă, în această societate comercială, este de relevat tocmai structura democratică pe care o au în drept și tendința ca din ce în ce mai mult capitalul să intre în mâna a cât mai multor persoane de cele mai multeori individual determinate, cel puțin în concepțiunea naționalizării care s'a propus în Țara Românească.

Este adevărat că capitalul în ziua de astăzi s'a concentrat în parte în unele privințe, dar această concentrare nu este exclusivă și alături de o concentrare în unele locuri avem și o democratizare a lui.

Ceiace avem înainte de toate în societatea modernă, este ca un rezultat al dezvoltării științifice

o activitate rațională, pe care nu o regăsim în acelaș grad în alte epoci. Omul își desfășură activitatea lui în zilele noastre, grație mijloacelor tehnice pe care le are la dispoziție în mod mult mai larg, trăiește o viață mult mai intensă decât în alte vremuri și o trăiește și mai rațional, tocmai din cauza acestui intensificări.

Dar domnilor, această activitate nu este o activitate unilaterală, nu este o activitate pur economică, care s'ar putea caracteriza printr'o nuanță de despărțire a dreptului de morală, ci este tot mai mult — așa am impresiunea — o activitate în care dreptul își găsește izvorul acolo unde trebuie, adică în înaltele concepțiuni morale a vremii de astăzi.

În realitate noi am luat cadrul juridic al revoluțiunii franceze, dar l'am prefăcut în întrigime după noile nevoi, tot mai multiple și mai intense. Astăzi, spiritul juridic al societății noastre este cu totul altul decât spiritul care a însuflețit sistemul juridic al revoluțiunii franceze. Toate transformările pe care dreptul public le-a impus individualismului francez de acum un veac oglindesc această realitate. Dreptul apare tot mai strâns legat de izvorul său natural, morala, atât în interpretare cât și în concepție legislativă. El prinde tot mai mult un caracter pozitiv căutând să ocrotească și să înalțe însăși ființa vie a omului, iar nu numai manifestarea sa externă și materială. Legislațiunea industrială, muncitorească și agrară a schimbat complect vechile concepțiuni. Nici un drept individual nu se mai recunoaște cu o coloratură quasi divină, adică absolută. Cooperatiunea se intestifică. Colectivitățile se manifestă. Statul își întinde atribuțiunile în toate domeniile unde crede necesar, atât în domeniile morale, cât și în cele materiale spre ridicarea indivizilor deci legarea lor tot mai mult unii de alții.

Nu este vorba de o logică vastă pentru concentrarea mecanică a capitalului și activităților, ci este în realitate o logică a organizațiunii vii. Căci orice activitate rațională, dacă este rațională și deci făcută cu cumințenie, se organizează. Așa încât dacă ar fi să putem da societății contemporane o caracteristică, ar fi din punct de vedere economic, cu toate defectele sale aceia a unei organizațiunii tehnice cât mai desăvârșite spre ideal de progres uman.

Idea de organizațiune presupune astfel idea de progres, și idea de progres este foarte greu de analizat. Mă refer la rezultatele la care a ajuns filozofia în timpul din urmă sub forma neokantismului. Ea afirmă că progresul este o tendință de apropiere cât mai mare, spre idealuri care în realitate sunt intangibile, idealuri morale sau de adevăr sau de frumos.

În acest înțeles, activitatea și organizarea societății moderne tinde spre aceste idealuri. Nu ne aflăm de sigur în perspectivă suficientă spre a putea judeca definitiv însemnătatea activităților la

care asistăm; ceiace putem constata prin noi este că tindem spre acest progres. Societatea noastră are credința în progres și tinde spre el. Aceasta este caracterizarea pe care mi-aș permite să o dau activității, chiar și economice, a societății contemporane. Pe această activitate s'au grefat multe încercări cu pretențiuni de metodă științifică, exactă, care au tins să-i dea caracterizări, ca acele cari s'au atribuit prin ideea de capitalism. Însă am impresia, care nu poate să-mi fie doborîlă, că aceste încercări, în cel mai mare număr de cazuri sunt greșite, pentrucă în genere influențate de latura polemică a mișcării socialiste, pe care am relevat-o de la început și care consistă în ura pe care încearcă să o semene între diferitele clase. Chiar când această ură nu e marturisită, chiar atunci când oamenii de înaltă valoare științifică, încearcă să facă, cu un aparat și o metodă științifică de o mare precizie și de un înalt interes analiza fenomenelor societății contemporane, rămâne ca un reziduu în sufletul lor, acea nuanțare de antipatie pentru tot ceiace este capitalist, caracteristică mișcărilor socialiste și socializante.

Această nuanțare, mi se pare că este o greșală. Eu nu pot să închid ochii în fața rănilor de care suferă organizarea contemporană, apreciez pe de altă parte foarte mult socialismul și întrucât a deșteptat sau a contribuit să deștepte cât mai mult simpatia tuturor pentru clasele celor cari nu aveau sau nu au ceiace trebuie să aibe și îndurau sau îndură suferințele pe cari nu e permis să le vedem într'o societate bine organizată. Dar nu pot să înțeleg ca ura să poată fi așezată la baza unei construcțiunii sociale. Pentru mine, ura e distrugătoare, ea e un principiu imoral, și ceiace cred că este etern și fecund este numai iubirea dintre oameni.

Mircea Djuvara

BIBLIOGRAFIE

S'A PUS SUB PRESĂ ÎN EDITURA „SOCEC”

Noua procedură accelerată

Comentată și adnotată

de EM. DAN

Avocat

Cuprinzând: Expunerea de motive, rapoartele raportorilor, debaterile parlamentare, jurisprudențele la zi, index alfabetic, exemple de formulare.

Lucrarea va apare în cursul lupei August.

Legea se pune în aplicare la 15 Septembrie.
